

10. Про Національну доктрину розвитку освіти// Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання. За заг. ред. А.П.Зайця, В.С.Журавського. – К.: ФОРУМ, 2003. – С. 321-345.

11. Український педагогічний словник/ Гончаренко С. – К.: Либідь, 1997. – 456 с.

УДК 159.946

ІНШОМОВНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ковальчук І.В.

У статті розглядаються особливості іншомовного спілкування. З'ясовано, що, незважаючи на відповідність загальноприйнятим психологічним параметрам, йому властиві певні характерні ознаки в порівнянні зі спілкуванням рідною мовою.

Ключові слова: іншомовне спілкування, комунікація, мовленнєва діяльність, іншомовна комунікативна культура.

В статье рассматриваются особенности иноязычного общения. Выяснено, что, несмотря на соответствие общепринятым психологическим параметрам, для него свойственны определенные характерные признаки по сравнению с общением на родном языке.

Ключевые слова: иноязычное общение, коммуникация, речевая деятельность, иноязычная коммуникативная культура.

The article examines the characteristics of foreign language communication. It was found that despite compliance with generally accepted psychological requirements for it some inherent characteristic features in comparison with communication in their native language.

Keywords: foreign-language communication, communication, speech activities, foreign communicative culture.

Спілкування знаходиться в центрі уваги багатьох дослідників. Різноманіття точок зору та підходів у глумаченні самого поняття спілкування, його форм, механізмів свідчить про складність цього явища. В.М. Соковнін, розуміючи під комунікацією цілеспрямований обмін думками та емоціями за допомогою мови і жестів, вважає спілкування однією з її форм [11, с. 24]. М.С. Каган, А.М. Еткінд розрізняють спілкування як міжсуб'єктну взаємодію та комунікацію як просту передачу інформації [7, с. 26]. При цьому вони наполягають на суб'єкт-суб'єктному характері спілкування і підкреслюють важливість його когнітивних, емоційних і поведінкових параметрів: сприйняття унікальності партнера, його цінності і надання йому свободи.

Один із важливих підходів у дослідженні спілкування, який відображає найбільш загальні закономірності передачі повідомлення, виник у теорії зв'язку на основі математичної теорії К. Шеннона. Слово комунікація тут використовується в дуже широкому сенсі, включаючи всі засоби, за допомогою яких індивід може вплинути на іншого.

У функціональній моделі, запропонованій Р.О. Якобсоном, функція розуміється як мета, завдання, яке вирішується у мовленнєвому спілкуванні. Виокремлено шість структурних елементів, які інтерпретуються як фактори, що зумовлюють мовну форму спілкування. Це адресант і адресат повідомлення (останній може бути як дійсним, так і передбачуваним); повідомлення і його невід'ємні властивості; характер контакту між учасниками мовленнєвого акту; код, загальний для адресанта і адресата; обстановка, в якій відбувається спілкування [14, 319]. Викликає інтерес запропонована Р.О. Якобсоном класифікація мотивів спілкування:

- 1) мотиви ділового спілкування з метою встановлення ділових контактів для здійснення спільної діяльності;
- 2) бажання впливати на співрозмовника, змінити його думки, властивості особистості;
- 3) потреба в спілкуванні [14].

Серед переваг цієї моделі виділяють відображення фундаментальної залежності мовлення від зовнішніх чинників спілкування, а також можливість її використання для емпіричних спостережень при вивченні спілкування. Однак, модель Якобсона є недостатньою для аналізу, оскільки комунікація розглядається як обмін інформацією, а не співпраця індивідів. У цю модель не включені ідеї про спільність комунікативних засобів і знань комунікантів, про відмінність між сигналом і повідомленням.

Учення Л.С. Виготського та О.М. Леонтьєва про діяльність дозволяє найбільш прийнятним чином пояснити місце людини в навколишній дійсності з урахуванням взаємозв'язків і розглядає природу людської психіки як функцію матеріального тіла людини, істоти соціальної, тому специфіка людської психіки визначається соціальними, а не біологічними передумовами або законами "духу".

У діяльнісному розумінні комунікації мова є засобом, а мовлення способом формування та формулювання думки, що дозволяє застосувати для комунікації деякі важливі ознаки діяльності: обумовленість її мотивом і метою, визначений вид структуроутворюючої зовнішньої детермінованості (діяльність – дія – операція, де дії, підлеглі загальній меті, характеризуються самостійною проміжною метою, а операції визначаються конкретними умовами здійснення дії), рівні реалізації (план – процес – продукт – результат) [5, с. 35].

Незважаючи на єдність спілкування і діяльності, прихильники діяльнісного підходу трактують взаємозв'язок цих явищ далеко неоднозначно. Б.Ф. Ломов розглядає їх як дві сторони соціального буття, а спілкування для нього є "не складання, не накладання одна на іншу діяльностей, які паралельно розвиваються ("симетричних"), а саме як взаємодія суб'єктів, партнерів" [10, с. 127].

І.О. Зимня вважає, що "саме спілкування – це не діяльність, а форма взаємодії людей, які здійснюють різні види діяльності в процесі суспільно- трудових відносин" [5].

О.О. Леонт'єв, О.О. Бодальов, М.І. Лісін, Є.Ф. Тарасов та інші, стверджують, що спілкування є одним з видів людської діяльності, а "мовленнєва діяльність є спеціалізованим вживанням мовлення для спілкування і в даному сенсі – окремий випадок діяльності спілкування" [9, с. 64]. Оскільки передумовою будь-якої діяльності є потреба, яка виражається в мотиві, можна говорити про мовленнєву діяльність у тому розумінні, коли провідним мотивом є правильне та коректне володіння мовою. Мовленнєву діяльність можна розглядати як включену в немовленнєву діяльність, коли мотив мовлення неспецифічний і є загальним для всієї цієї діяльності. Про діяльність спілкування можна говорити, коли мотив мовлення знаходиться за межами конкретної мовленнєвої дії, але він не специфічний і може бути забезпечений виключно за допомогою мовлення [9]. При цьому учасників спілкування ми розглядаємо як "сукупний суб'єкт" діяльності спілкування, предметом якої є взаємодія (або суспільні відносини в соціально- орієнтованому спілкуванні), або психологічні взаємини людей.

Характеризуючи спілкування як особливий вид діяльності, можна зазначити, що вступаючи в контакт, як правило, переслідують певну мету: сподобатися іншому, в чомусь переконати, висловити свою думку і т. д. Попри всі розбіжності, дослідники одноставні в тому, що спілкування є природною потребою людини, істоти соціальної, яка виникає з перших місяців життя, і що без нього не може відбуватися повноцінний розвиток людини і як особистості, і як суб'єкта діяльності, і як індивідуальності. Предметна діяльність людини, її спілкування з іншими людьми найтісніше переплітаються в реальному житті і практично не можуть існувати один без одного.

Усі дослідники підкреслюють суб'єкт-суб'єктний характер спілкування, його багатоаспектність, багатофункціональність і багаторівневість, єдність комунікативної, інтерактивної і перцептивної його сторін, реалізацію у спілкуванні загальних і міжособистісних відносин (І.О. Зимня, О.О. Леонт'єв, Б.Г. Анан'єв, А.В. Петровська), вплив спілкування на психічні процеси і спільну діяльність.

Експериментальні дослідження дозволили встановити характер впливу, який чинить спілкування на індивідуально-психологічні якості індивідів. У більшості випадків спостерігалися позитивні зміни в динаміці досліджуваних явищ. Значна кількість психологічних досліджень присвячені проблемі впливу спілкування на пізнавальні процеси і когнітивний розвиток особистості. Результати цих досліджень показують, що взаємодія сприяє активізації пізнавальних процесів. В умовах спілкування відбувається обмін інформацією, знаннями, способами дії, думками, почуттями, створюється якийсь загальний фонд "сукупного суб'єкта", що приводить до вирівнювання рівня інформованості учасників спільної діяльності. У свою чергу, спілкування також залежить від пізнавальних потреб особистості. Чим вище рівень пізнавальних потреб, тим вищий інтерес до самої ситуації, тим більша відкритість партнерів до взаємодії, тим успішніше відбувається спілкування. Встановлено, що виникнення проблемних ситуацій, зіткнення полярних точок зору сприяють збільшенню інтенсивності взаємодії учасників спільної діяльності.

Дослідження показали, що спілкування є важливим засобом регуляції та саморегуляції поведінки людини. В ході комунікації учасники здійснюють контроль за результатами діяльності, за реакціями партнера, за ефективністю використовуваних засобів, і залежно від цього відбувається перебудова стратегій, які використовуються у взаємодії. Причому, регуляція відбувається не лише на психологічному рівні, але і на фізіологічному. Можна виділити, слідом за В.О. Кольцовою, дві основні стратегії в реалізації експериментальних досліджень:

1) спілкування як фактор, який впливає на ті чи інші психічні індивідуальні якості; при цьому вивчається виключно вплив спілкування на психічні явища, а не сторона взаємодії;

2) вивчення процесу впливу спілкування на динаміку психічних проявів індивідів як цілісної системи, що створює можливості для глибокого аналізу самого процесу спілкування [8].

Грунтуючись на визначеннях О.О. Леонтьєва та М.І. Лісіної, під спілкуванням розуміється процес встановлення і підтримання прямого або опосередкованого контакту між людьми з метою обміну знаннями, інформацією, досвіду, налагодження відносин або координації зусиль для здійснення спільної діяльності та досягнення загального результату.

Зупинимося докладніше на характеристиці іншомовного спілкування. Незважаючи на відповідність загальноприйнятим психологічним параметрам, йому властиві певні характерні ознаки в порівнянні зі спілкуванням рідною мовою.

Професійна діяльність майбутніх фахівців визначається в основному двома сферами: перекладацькою і педагогічною. І в тому, і в

іншому випадку іншомовне спілкування можна назвати міжкультурним. Якщо перше ні в кого не викликає сумніву, оскільки здійснюється між "носіями різних культур" [13], то щодо другого можуть виникнути питання. Однак, у спілкуванні вчителя з учнями іноземною мовою викладач завжди виступає як представник культури мови, що вивчається, а його мова безумовно несе її відбиток. Якщо виходити з того, що "спілкування, комунікація є не тільки і не стільки взаємодією людей в суспільстві, скільки взаємодією людей як членів суспільства, то іншомовне (міжкультурне) спілкування є взаємодією людей як членів різних соціумів, де іншомовний виступає або як безпосередній учасник або посередник спілкування, або як "представник іншого соціуму".

Говорячи про іншомовне спілкування як про діяльність, перш за все, зазначимо, що, як і всяка інша діяльність, воно визначається низкою характеристик і, зокрема, структурною організацією і предметним змістом, включає умови перебігу діяльності і такі елементи як предмет, засоби, знаряддя, результат.

Для іншомовного спілкування є характерним те, що воно здійснюється у специфічних умовах. По-перше, для одного з комунікантів (або для обох, в разі навчальної або педагогічної діяльності) код, який використовується, не є первинним і звичним, рівень володіння ним, як правило, нижче у порівнянні з рідною мовою. По-друге, мовна і комунікативна компетенція одного з мовців свідомо більш висока. Тому предметом іншомовної комунікативної діяльності будуть не лише взаємодія або психологічні взаємини людей, але й досягнення взаєморозуміння. Такі феномени змісту, як взаємодія, взаємовплив, обмін інформацією, інтерперсональна перцепція і т.д., можуть розглядатися як форми реалізації основної функції спілкування, що складається в системній інтеграції спільної діяльності, в перетворенні сукупності індивідуальних діяльностей на єдину колективну діяльність, а продуктом виступає рівень інтеграції учасників спілкування [12].

Внутрішня структурна організація будь-якої діяльності, виходячи з теорії О.М. Леонтьєва, визначається трьома фазами: спонукально-мотиваційною, орієнтовно-дослідницькою, виконавчою.

Ідея фазової структури мовного акту належить Л.С. Виготському. Процес породження мовлення здійснюється від мотиву, що породжує будь-яку думку, до оформлення самої думки, до опосередкування її у внутрішньому слові, потім – у значеннях зовнішніх слів і, нарешті, в словах [4]. Спираючись на цю концепцію, О.О. Леонтьєв намітив наступні етапи: 1) етап мотивації висловлювання, 2) етап задуму, плану, 3) етап здійснення задуму (реалізації плану), 4) етап зіставлення реалізації задумки з самим задумом. Таку психолінгвістичну модель

автор застосував і в наступному: "Діяльність спілкування обов'язково включає в себе певну мотивацію або, точніше, потребу в спілкуванні, яка формується у комунікатора завдяки тим чи іншим зовнішньо комунікативним факторам і в процесі орієнтування в проблемній ситуації перетворюється на мотив діяльності спілкування. Одночасно формуються "смутне бажання" (Л.С. Виготський), тобто комунікативний намір (комунікативна інтенція), визначається комунікативна задача. Потім здійснюється орієнтування в умовах цього завдання, завдяки чому стає надалі можливим планування мовленнєвих (і взагалі комунікативних) дій. Це планування (програмування), що відбувається за допомогою внутрішнього суб'єктивного коду, робить можливим перехід до наступного етапу – семантико-граматичної реалізації плану (програми, задуму) висловлювання і т. д. [4].

Таким чином, можна виділити кілька етапів розгортання комунікативного акту, який ми розглядаємо як одиницю діяльності спілкування: 1) мотивація, 2) орієнтування (у зовнішній ситуації спілкування, в його цілях, в особистості співрозмовника і т.д.), 3) планування того, що буде сказано, 4) реалізація – говоріння, 5) контроль ефективності спілкування (встановлення зворотного зв'язку, який сигналізує співрозмовнику про те, що вибраний ним зміст і способи досягли мети).

Характеризуючи в цілому першу фазу, можна сказати, що джерелом іншомовного спілкування, як і в мовній діяльності, є комунікативно-пізнавальна потреба, що виявляється "у прагненні до пізнання й оцінки інших людей, а через них та з їхньою допомогою – до самопізнання і самооцінки" [5]. Однак, можна уточнити, що тут скоріше проявляється потреба до пізнання іншого як представника іншої культури, іншого соціуму, а через нього – усвідомлення своєї власної культурної ідентичності. Відзначимо, що суб'єкти іншомовного спілкування мають відмінності, які стосуються культури мовленнєвої поведінки, культури мислення, культури мови, як упорядкованості в індивідуальному досвіді системи фонетичних, лексичних та граматичних засобів вираження думки, культури мови як засобу формування та формулювання думки.

Друга фаза передбачає орієнтування в умовах здійснення діяльності, вибір тактики і стратегій для досягнення мети спілкування. На цьому етапі мовець має "образ результату", але не має ще "плану дії" [9, с. 136]. Орієнтовні дії в іншомовному спілкуванні мають певну специфіку, оскільки спираються на систему образів ситуацій, що існують у свідомості комунікатора. У тих, хто вивчає іноземну мову, образ ситуації може виникати в результаті тренування в процесі навчальної діяльності. За термінологією О.О. Леонтєва, "як результат співвіднесення минулого досвіду", коли "ми, оцінюючи ситуацію, виробляємо

несвідомий вибір адекватного способу мовленнєвої поведінки, спираючись на свій досвід спілкування в минулому" [9, с. 149]. Тренувальні ситуації в ході навчального процесу мають узагальнений, стереотипний характер і не можуть передбачити всіх "поворотів" у спілкуванні в природних умовах. "Минулий" досвід спілкування часто може заважати, якщо способи поведінки у рідній культурі і культурі мови, яку вивчають, різко відрізняються. Тому в ході іншомовного спілкування і накопичення нового досвіду буде вироблятися вторинний образ як результат зворотного синтезу після активного аналізу і співвіднесення, здійснюваних у ході орієнтовної діяльності дій [9].

Етап внутрішнього програмування включає в себе декілька підрівнів: складання програми (або плану) майбутньої мовленнєвої діяльності та мовленнєвої поведінки, яка задається в одиницях внутрішнього, предметно-схемного образотворчого коду (М.І. Жинкін), втілення плану в просторово-понятійну схему майбутнього висловлювання на змістотвірній фазі з блоком словесно-граматичного структурювання формулюючої фази [5].

І.О. Зимня вважає не зовсім точним твердження О.О. Леонтьєва щодо того, що діалогічна мова не має програми, оскільки програма задається ззовні. На наш погляд, у діалогічному спілкуванні необхідна швидка реакція, внутрішні психічні процеси відбуваються в умовах тимчасового дефіциту і мають згорнутий характер. Попри це, завжди буде присутнє складання так званої "великої програми", тобто мовленнєвого цілого: про що запитати (поговорити) на початку, про що пізніше і т.д., причому, ця спільна програма у ході бесіди може коригуватися як самим ініціатором спілкування, так і його партнером. Що ж до "малої програми", тут будуть мати місце такі явища:

1) в умовах "розгорнутого" діалогу (наприклад, дискусії) – передбачення дій партнера по спілкуванню і складання програми конкретного висловлювання;

2) якщо репліки мають "згорнутий" характер або діалогічна мова являє собою питання-відповідь, задум і просторова-понятійна схема можуть бути задані ззовні, і промовець реалізує лише схему тимчасового розгортання [5].

Однак, при заданості програми може бути й інший варіант, коли мовець вибирає з існуючих в підсвідомості та засвоєних у процесі комунікативного досвіду зразків готову модель мовленнєвої поведінки. У цьому випадку комунікатор не здійснює лексичного та граматичного оформлення висловлювання, а реалізує лише моторну частину діяльності говоріння.

В іншомовному спілкуванні, особливо на початкових етапах оволодіння мовою, опосередкування думки здійснюється рідною мо-

вою, і лише потім відбувається переклад на іноземну. Необхідно пройти через ступінь опосередкованого володіння іноземною мовою; опосередкованою ланкою тут виступає "рідна" система правил реалізації програми. Надалі ця опосередкована система правил все більше редукується. Кінцевою ланкою цього процесу редукації (і одночасно автоматизації "нових" правил) є встановлення прямого зв'язку між програмою та системою правил іноземної мови, що відповідає відносно повному володінню іноземною мовою, або, як зазначив психолог Б.В. Беляєв, оволодіння "мисленням іноземною мовою" [3]. Це, без сумніву, позначається на наступному етапі. Найчастіше в діалозі несвідомо використовується модель поведінки, засвоєна в рідній культурі, перекладається на іноземну мову. В результаті, незважаючи на лексикограматичну і синтаксичну відповідність висловлювання, сама мовленнєва поведінка розцінюється як неадекватна.

Той факт, що переклад програми іноземною мовою здійснюється за посередництвом рідної мови, впливає на реалізацію говоріння. Е.С. Аветісян, досліджуючи динаміку формування і вираження думки в процесі оволодіння другою мовою, виявлено переключення мовленнєво-мислительних операцій з однієї мови на іншу в ході породження мовленнєвого висловлювання. Ці переключення мають різні прояви і залежать від рівня розвитку мовленнєво-мислительних операцій другою мовою. Якщо ті чи інші операції не розвинені у мові, що вивчається, то процес формування і вираження думки здійснюється за допомогою їх реалізації на рідній мові [1, с. 72].

На наступному етапі здійснюється контроль за ефективністю спілкування, встановлюється зворотний зв'язок, що сигналізує мовцеві про те, що обрані ним зміст і способи досягли мети. У того, хто вивчає іноземну мову, на цьому етапі можуть виникнути певні труднощі психологічного плану, коли він потрапить з навчальної в реальну ситуацію спілкування з носієм мови. Іноземець не може адекватно оцінити ефективність впливу слова на співрозмовника, оскільки не мав можливості спостерігати реакцію партнера в реальній обстановці, він може помилитися в ступені розуміння повідомлення, оскільки, мовленнєва поведінка стримується "рамками пристойності": носій мови підтримує ілюзію співрозмовника, боячись його образити, іноземець боїться здатися некомпетентним.

Підводячи підсумок вищесказаного, можна виділити, слідом за О.О. Леонтьєвим, два основних параметри, за якими іншомовне спілкування відрізняється від комунікації рідною мовою. Для побудови мовленнєвого висловлювання носії різних мов повинні виконати різний **аналіз ситуації, цілей, умов мовленнєвого спілкування**. Мовленнєві **операції, які повинні виконати співрозмовники, мають бути з одним і**

тим самим змістом, однієї і тієї ж спрямованістю, тобто відповідні одна одній мовленнєві діяльності.

Отже, іншомовне спілкування, як і будь-яка інша діяльність, визначається низкою характеристик і, зокрема, структурною організацією і предметним змістом, включає умови перебігу діяльності і такі елементи, як предмет, засоби, знаряддя, результат. Для іншомовного спілкування є характерним те, що воно здійснюється у специфічних умовах.

В іншомовному спілкуванні (як і в будь-якому іншому) умовно виділяються три сторони цього процесу: інтеракція, перцепція і власне комунікація. Специфіка іншомовного спілкування, що викликається лінгвосоціокультурними відмінностями комунікантів, може викликати збої в спілкуванні як на рівні передачі інформації, так і на рівні перцепції або інтеракції. Іншомовне спілкування здійснюється засобами мови і, як будь-яке мовленнєве спілкування, є найбільш складною і найбільш досконалою формою спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аветисян Э.С. Динамика формирования и выражения мысли в процессе овладения вторым языком : дисс. ... канд. психол. наук / Э.С. Аветисян. – М., 1984. – 167 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М., 1980. – 416 с.
3. Беляева Е.И. Языковое сознание и коммуникативная компетенция / Е.И. Беляева, Л.А. Антонова // Психолингвистика и межкультурное взаимодействие. – М., 1991. – С. 26-28.
4. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций / Л.С. Выготский. – М. : АПН РСФСР, 1960. -500 с.
5. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И.А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1978. – 157 с.
6. Жинкин Н.И. Механизмы речи / Н.И. Жинкин. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – 370 с.
7. Каган М.С. Общение как ценность и как творчество / М.СМ. Каган, А.М. Эткинд // Вопросы психологии. – 1988. – №14. – С. 25-34.
8. Кольцова В.А. Проблема общения в советской психологии / В.А. Кольцова // Тенденции развития психологической науки. – М., 1989. – С. 77-90.
9. Леонтьев А.А. Психология общения. – [2-е изд., испр. и доп.] / А.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 365 с.
10. Ломов Б.Ф. Психические процессы и общение. // Методологические проблемы социальной психологии / Б.Ф. Ломов. – М. : Наука, 1975. – С. 151-164.

11. Соковнин В.М. Человеческое общение как философская и психо-логическая проблема : автореф. дисс. ...канд. филол. наук: 10.02.04 / В.М. Соковнин. -Фрунзе, 1968. – 23 с.

12. Рыжов В.В. Психологические основы коммуникативной подготовки : автореф. дисс.... д-ра психол. наук: 19.00.01 / В.В. Рыжов. – Новосибирск, 1995. – 35 с.

13. Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания / Е.Ф. Тарасов // Этнокультурная специфика языкового сознания / [отв. ред. Н.В. Уфимцева]. – М., 1996. – С. 7-21.

14. Якобсон Р.О. Речевая коммуникация // Якобсон Р.О. Избранные работы / Р.О. Якобсон. – М. : Прогресс, 1985. – С. 306-318.

15. Cosnier, J. Introduction II Les voies du langage. Communication verbales gestuelles et animales I / J. Cosnier, J. Coulon, A. Berrendonner, C. Orehioni. – P. : Dunod, 1981. – P. 1-11.

УДК 111.11:159.923.33-042.2

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНУ КРИЗУ

Кокоріна Ю.Є.

У статті виділені й проаналізовані смислові конструкти, що визначають зміст екзистенціальної кризи, які в свою чергу є і якісними ознаками, які відрізняють представлені кризові групи.

Ключові слова: екзистенціальна криза, ціннісно-смислова сфера, захисні механізми психіки.

В статье выделены и проанализированы смысловые конструкты, определяющие содержание экзистенциального кризиса, которые, в свою очередь, являются и качественными признаками, отличающими представленные кризисные группы.

Ключевые слова: экзистенциальный кризис, ценностно-смысловая сфера, защитные механизмы психики.

In the article identified and analyzed the semantic constructs that define the content of an existential crisis, which, in turn, become qualitative characteristics that distinguish the crisis presented by the group.

Key words: existential crisis, value-sense sphere, nocifensors.

Постановка проблеми. Нині у зв'язку зі складними соціально-економічними та політичними реаліями актуальним стає питання про модуси буття особистості в кризових умовах і ресурсах особистості, які забезпечують не просто виживання особистості, а повноцінне автентичне буття (В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, В. М. Бондаровська, Є.І. Головаха, Л.В. Губерський, В.Г. Кремень, С.Б. Кримський та ін.).